Mindaugas Bertašius

Daugirdo g. 2 tyrimai

2007 m. Kauno jėzuitų gimnazijai priklausančioje senamiesčio 8 kvartalo teritorijoje buvo pradėti mokyklos priestato statybos darbai. Iki šių darbų buvo žinoma apie sklypo P dalyje esančio viduramžių laikotarpio pastato liekanas. Pirminiai duomenys apie kultūrinio sluoksnio pobūdį gauti 1986 m., atliekant šiluminės trasos klojimo darbų archeologinę priežiūrą, tada trasos šlaite atrasta rūsio Š siena. 1991 m. atlikti jėzuitų Šv. Pranciškaus Ksavero bažnyčios archeologiniai tyrimai pateikė naujų duomenų apie viso kvartalo planą. Papildomai tyrinėta 1994 m., tada pradėti mokyklos priestato projektavimo darbai, tyrimais siekta išsiaiškinti minėto rūsio dydį, patikslinti datavimą (*ATL 1994 ir1995 metais*, V., 1996, p. 241–244). Remiantis gautais duomenimis rūsys datuotas XVI a. viduriu – antrąja puse. Rengiant mokyklos priestato architektūrinės dalies konkursą 1995 ir 1997 m. buvo papildomai tyrinėjama 8 kvartalo P dalyje.

2007 m., prieš pradedant statybas, projektuojamo užstatymo vietoje atlikti archeologiniai tyrimai. Su pertraukomis tyrimai vyko 2007 m. birželio–gruodžio mėnesiais, t. y. tiek, kiek vyko rūsio atkasimo bei naujų pamatų statybos darbai. Buvo tyrinėjama visoje užstatomoje teritorijoje: remiantis ankstesnių tyrimų duomenimis, pradiniame etape parinktos ir tyrinėtos vietos, kur tikėtasi rasti nesuardytą kultūrinį sluoksnį; vėliau tyrinėta kiekviena vertingesnė vieta, atidengiama statybos darbų metu. Klojamų inžinerinių tinklų vietose taip pat atlikti tyrimai.

Priestato statybos metu archeologiškai buvo tyrinėta apie 380 m^2 teritorija (apie 35x 11 m dydžio plotas). Nemaža šio sklypo kultūrinio sluoksnio dalis anksčiau buvo sunaikinta įrengiant atliekų duobes, klojant inžinerines komunikacijas, užstatant vėlyvus statinius, nukasant ir vėl supilant paviršių bei vykdant kitus darbus. Nustatyta, kad bendras kultūrinio sluoksnio storis siekia apie 2 m, tačiau beveik 1–1,2 m storio viršutinė sluoksnio dalis yra neinformatyvi, nes čia atrastas XX a. supylimas. Pats kultūrinis sluoksnis nesudėtingas, susidedantis vos iš kelių sluoksnių (matyt, todėl, kad viršutinė jo dalis labai suniokota ir apardyta). Matyti gana ryškus apie XV a. datuojamas horizontas, susiformavęs kiemo bei buvusios gatvelės vietoje. Aukščiau ryškus greitas sluoksnio augimas – įvairaus pobūdžio užpylimai, atsiradę statybų metu ir niveliuojant paviršių. Tačiau tokia aiški sluoksnio struktūra atidengta tik nedaugelyje vietų. Vertingiausias šio sklypo objektas yra XVI a. viduriu – antrąja puse datuojamas mūrinis rūsys (1 pav.).

Dar 1994 m. tyrimais nustatyta, kad mūrinis pastatas, kuriame įrengtas 2007 m. tyrinėtas rūsys, buvo pastatytas galu į T. Daugirdo gatvę, gilyn į sklypo gilumą (t. y. orientuotas beveik R–V kryptimi). Rūsio pamatas tęsėsi net 23,5 m, o pastato PR kampe buvo įrengta hipokausto tipo krosnis (*ATL 1994 ir1995 metais*, V., 1996, p. 242). Išilgai prie pamato Š–ŠR pusėje tęsėsi Santakos g., kuri pro Perkūno namą kirto dabartinę Aleksoto g. Ties rūsiu gatvė buvusi apie 5,5 m pločio. 2007 m. tyrimų metu buvo atkasta rūsio V dalis – tik ta, kuri patenka į užstatomą zoną, nes užsakovas nepageidavo atidengti visą rūsį.

Remiantis kultūrinio sluoksnio raida bei atidengtų mūro detalių vertinimu manoma, kad mūrinis rūsys ir, kaip spėjama, virš jo stovėjęs dviejų aukštų mūrinis pastatas statyti

XVI a. viduryje – antroje pusėje (tai gali būti 5–8 dešimtmečiai). Sprendžiant iš rūsio įrengimo bei kai kurių detalių (sienų mūrijimo, erdvės perdengimo būdas, nišų sąramos ir jų forma) – tai vienas senesnių Kauno rūsių. Išorėje pastatas buvęs apie 8,8 m pločio. Rūsio sienų storis siekia apie 1,2 m – tokios sienos būdingos dviaukščiams Kauno senamiesčio pastatams. Iš kiemo pusės, kuris buvo pastato P pusėje, į rūsį vedė 1,27 m pločio laiptinė (laiptai įrengti ne tiesiai į rūsį, bet glausti prie pamato – sienoje matyti medinių pakopų pėdsakai). Dar viena siaura, vos 60 cm pločio laiptinė įrengta rūsio P sienoje, ji vedė į tą patį rūsio įėjimą. Laiptų apačioje buvo planuota įrengti atskirą nedidelę patalpėlę, tam rūsio sienose paliktos sienos jungimo siūlės, tačiau ši patalpėlė nebuvo įrengta. Atrodo, pirminė rūsio patalpa buvus viena – visa rūsio erdvė nebuvo suskaidyta į atskiras patalpas (tiesa, neturint duomenų iš rūsio R dalies, šis teiginys lieka spėjimu). Šios patalpos sienų plokštumos suskaidytos erdviomis nišomis, beveik ritmingai išdėstytomis visose rūsio sienose (1 pav.). Labai vykusiai rūsio viduje panaudoti ypač stambūs skelti lauko akmenys, akmenų – plytų mūro bei nišų derinys atskleidžia kūrybišką statytojų požiūrį į medžiagas ir techninį sprendimą. Tokia didžiulė vientisa erdvė yra gana unikalus reiškinys Kauno senojoje architektūrinėje archeologijoje. Pradžioje rūsys buvo perdengtas medine balkine perdanga, tam palikta lentyna rūsio sienoje. Kiek vėliau, antrame etape, rūsio erdvė suskaidyta išmūrijant skersinę sieną, o rūsio R dalis tada perdengta skliautu. Ši skersinė siena tapo natūralia išeitimi, sprendžiant rūsio konservavimo

1 pav. Mūrinis rūsys. M. Bertašiaus nuotr.

Fig. 1. The brick basement.

klausimą. Statant mokyklos priestatą tyrinėta, valyta ir paruošta konservavimui rūsio V dalis iki skersinės pertvaros. Tai 6,37–6,44x9,47 m dydžio patalpa. Belieka tik apgailestauti, kad priestatas projektuotas taip, kad nebuvo galima panaudoti visos rūsio patalpų erdvės.

Manoma, kad pastatas ir rūsys sugriautas XVII a. viduryje, 1654–1667 m. karo su Rusija metu. XVII a. antrojoje pusėje dalinai užverstoje rūsio V dalyje iš senų pastato plytų buvo įrengta apie 3x3 m dydžio ūkinė krosnis. Matyt, prie Rotušės aikštės statant bažnyčią ir pilant iškastą gruntą, XVII a. pabaigoje užversta rūsio R patalpa. Tai daryta pro dalinai apgriuvusią skliauto perdangą, pats skliautas yra apiręs ir susmukęs gilyn. Šiuo metu atkastų sienų viršus apiręs, tačiau tai jau buvusio pirmojo pastato aukšto sienų dalis. Rūsio sienos su buvusios medinės perdangos atrama yra neblogai išsilaikę. Daugiau apgriautas rūsio ŠV kampas – jis apardytas 1986 m. klojant šiluminę trasą.

Tyrinėjant dėmesį patraukė rūsio sienų išorė. Š pusėje tai gana grubiai mūrytas plytų ir stambokų akmenų derinys – toks mūras yra būdingas žemėje įrengiamoms sienoms. Visai kitaip elgtasi P pusėje – čia paviršius ypač lygus, mūro siūlės lygintos, neabejotina, kad statant P pusėje ketinta vėliau įrengti kitas rūsio patalpas. Tačiau tai realizuota nebuvo. Link Nemuno, į P pusę nuo rūsio atrasta didelė duobė lygiu dugnu. Ji gausiai užversta organinėmis atliekomis bei mėšlu, o vėliau ir smėliu su žeme. Ši duobė galėjo būti buvusio tvarto vietoje.

Valant rūsį buvo surinkta gausi archeologinių radinių kolekcija – buitinės keramikos bei plokštinių koklių šukės, kiti buitiniai daiktai. Dauguma radinių datuojama XVII a. pirmos pusės – XVIII a. pradžios laikotarpiu. Spėjant, kad jie pateko iš vienos senamiesčio vietos (jėzuitų valda jungė kelias vieno kvartalo posesijas), galime įsivaizduoti tuometinę buitinę kultūrą. Stalo indų grupę reprezentuoja apie 90 įvairaus dydžio ir labai besiskiriančios žiedimo technikos indų fragmentai (vertinta pakraštėlių įvairovė), įvairiai dekoruotų lėkščių šukės (apie 25, tarp jų viena metalinė), nedidelių prieskoniams ir padažams naudojamų indelių fragmentai (apie 8). Koklius reprezentuoja apie 15 variantų glazūruotų ir neglazūruotų plokštinių koklių šukių (rekonstruotas 5 skirtingos ornamentikos plokščių dekoras), karnizinių ir frizinių koklių fragmentai ir visiškai išlikę kokliai (6 vienetai). Tarp buitinių dirbinių – poros pypkių fragmentai, stiklo taurių dalys, šakutės ir peilio liekanos, galąstuvai.

Valant rūsį surasta keletas monetų: 5 (?) Jono Kazimiero šilingai – vienas neaiškus, 4 su LDK Žemės iždininko Jeronimo Kryšpino Kiršenšteino ženklu (1664–1666 m.), 2 Kristinos Augustės šilingai (1632–1654 m.).

Tiriant inžinerinių tinklų klojimo vietą, buvo ištirtas 37 m^2 plotas. Daugelyje vietų aiškėjo, kad kultūrinis sluoksnis suardytas arba paviršinėje dalyje susiformavęs labai storas (iki 2 m) supiltinis sluoksnis. Kasama buvo iki 1,5 m gylio, tad vos vienoje 2 m atkarpoje visiškai buvo ištirtas kultūrinis sluoksnis. Jo storis siekė iki 2,4 m. Kitur apsiribota žvalgymais kasant supiltinius sluoksnius, o giliau esančių sluoksnių stengtasi nepažeisti. Tiriant atrasti anksčiau nežinomo gotikinio pastato pamatų likučiai (netoli Perkūno namo ŠV kampo) su buvusio kamino žymėmis. Labai negausūs radiniai charakteringi senamiesčio kultūriniam sluoksniui, tačiau jie surasti permaišytuose sluoksniuose. Tarp jų ir trys Jono Kazimiero šilingai bei vienas Prūsijos 1757 m. šilingas.

The excavations at Daugirdo st. 2

In 2007 construction work began on the Kaunas Jesuit gymnasium annex and at the same time a field evaluation was conducted at the planned construction site. About 380 m^2 (about 35x11 m) were evaluated. A significant part of this plot's cultural layer was previously destroyed in creating rubbish pits, laying utility lines, building recent structures, and digging up the surface. It was established that the cultural layer was up to about 2 m thick in general but the upper part of the layer, which is almost 1–1.2 m thick, did not yield very much information. The most valuable object at the site is a brick basement that dates to the mid- to second half of the 16th century (Fig. 1). The basement foundation is 23.5 m by about 8.8 m. The basement has been reconstructed several times. It was initially covered with a wooden ceiling and later part of it was covered with a vault. The first basement was distinguished by a huge unbroken space, large split field stones and bricks were used to create the walls, and later the basement space was broken up with niches. The basement was probably filled in during the war with Russia in the mid-17th century. In cleaning the basement a large assortment of finds was collected: household pottery sherds, stove tile fragments, other household items, and 6 coins. The majority of the finds date to the first half of the 17th – early 18th century.

Algirdas Žalnierius

Pastato Kurpių g. 22 kiemas

Kvartalas 22 yra Kauno senamiesčio PR dalyje, ribojamas Kurpių, Birštono, Karaliaus Mindaugo ir Palangos gatvių. Tyrinėtas sklypas Kurpių g. 26 yra 22 kvartalo Š dalyje. Jo plotis – 13 m, ilgis – 40 m, plotas – 520 m^2, kiemo plotas – 108 m^2. Sklypo P galas ir V šonas užstatytas mūriniais, sprendžiant pagal mūrą, datuojamais anksčiausiai XIX a. antrąja puse pastatais. Tačiau po sklypo V pusėje stovinčiais kelių statybos etapų mūriniais pastatais yra išlikęs cilindriniais skliautais perdengtas nedidelis rūsys, kurį galima datuoti bent jau XVII a. pirmąja puse, o gal ir ankstyvesniu laikotarpiu.

Ankstyvesni kvartalo archeologiniai tyrinėjimai yra susiję tik su rekonstruojamų dujotiekio trasų archeologine žvalgyba 2002 m. Todėl žinios apie kvartale susiklosčiusio kultūrinių sluoksnių klodo stratigrafiją ir chronologiją yra epizodiškos. Ne ką išsamesnės yra ir istorinės žinios, dažniausia besiekiančios tik XVIII a. pabaigą – XIX a. Pagal turimas XVIII–XIX a. Kauno planų kopijas, tiek prie Kurpių gatvės, kuri buvo svarbi miesto magistralė, ėjusi iš Rotušės aikštės į Vilniaus kelią, kvartalo gilumoje stovėjo tik mediniai pastatai, o didesniąją kvartalo dalį užėmė daržai. Todėl sklypo kiemo P dalies archeologiniai tyrinėjimai suteikė naujų žinių apie šioje senamiesčio dalyje esantį kultūrinį sluoksnį ir jo formavimosi laikotarpį. Tačiau reikia pastebėti, kad įvairiu laiku tiesiant inžinerines komunikacijas ir atliekant sklype stovinčių pastatų remontą, didesnioji tyrinėtame plote buvusio kultūrinio sluoksnio dalis yra sunaikinta. Iš ištirto 42 m^2 ploto kiemo P dalyje kultūriniai sluoksniai išliko tik kiemo ŠR kampe, 13,5 m^2 plote. Čia kultūrinio sluoksnio storis yra 1,8–1,9 m. Archeologiniu požiūriu vertinga tik apatinė 1–1,1 m storio jo dalis. Viršutiniai kultūriniai sluoksniai, siekiantys iki 80 cm storį, yra susidarę XIX–XX a., statant šiuo metu čia stovinčius mūrinius pastatus ir tarpukario laikotarpiu įrengiant betoninius pamatus ir rūsius po sklype stovinčiu V pastatu.